

Gunda Béla

A „kunkötés”-ről.

GYÖRFFY I. írja, hogy a nyomtató lovakat egymáshoz az egész Alföldön ismeretes *kunkötéssel* kötötték, amelynek kétféle változata van: az egyik egy rántással eloldható, a másikat ki kell bogozni¹. A kötés több módját Túrkevéről rajzban is bemutatja. Közli, hogy a kötésmódot az oroszoknál *baskirkötésnek* nevezik. A Magyarság Néprajzában ezt azzal egészíti ki, hogy a török népek közt a *kunkötés* a lovak megkötésére általánosan ismert bogozási mód.² A *kunkötés*ről már CZUCZOR—FOGARASI szótára is megemlékezik: „Mesterségesen csinált csomó, melyet feloldani nehéz. Nevét vagy onnan vette, hogy talán a kunoknál vala eredetileg divatban, mint *barátságomó* a ferencziéknél; vagy pedig gyöke a csomós hajlást jelentő *kun*.”³ A kunkötést a Nyelvőr⁴ nyomán nyilvántartja a MTSz. is: a *kunkötés* Kiskunhalason „mesterséges hurok, amellyel a jóságot a jászolhoz kötik (egy rántással el lehet oldani, ha az ember a kötélnék szabadon csüngő végét húzza; ellenben minél jobban húzzák a másik végét, annál szorosabb lesz a hurok)”.⁵ Később a Kiskunságból szintén a jászolhoz való kötés módjaként említi TÁLASI I.⁶ NAGY CZIROK L. szerint a kiskunsági *kunkötés* „könnyen oldható kötéshurok”⁶. FAZEKAS Mihály közlése szerint Karcagon *kungöres* néven ismerik, s több változata van. Számon tartja a szót SAUVAGEOT A. magyar—francia szótára és az Értelmező Szótár is. — GYÖRFFY I. közelebbi török forrásait nem ismerhetem. Úgy tűnik azonban, hogy egy jellegzetes török kötési, csomózási mód a Szaján hegységig elterjedt. A már eltörökösödött, ill. eloroszosodott szajáni szamojédek egyik csoportjánál, a kamasszinoknál egy kötési módot ’tatar csomó’ néven tartanak nyilván. A kamasszin kifejezés (*t’oljñerla-sāri*) előtagja valószínű a török [oirat, teleut, baraba stb.] *tañ* ’összeköt, összekötöz, befűz’ igével függ össze. A kifejezés tulajdonképpeni jelentése ’szorosra húzott csomó’.⁷ Talán nem járok helytelen úton, ha a távoli adat nyomán valószínűnek tartom, hogy a *kunkötés* népi kultúránk keleti eredetű reliktumai közé sorolható. Érdemes lenne megvizsgálni a szegedi *kunul iszik* szólásunk hátterét is, amelynek a jelentése ’mohón, egy hajtókára sokat, sokszor iszik’, valamint a *kunhitű* ’alattomos, rosszindulatúan kétszínű’ kifejezést, amely BÁLINT S. szerint a kunok nehézkes beolvadására vezethető vissza. BÁLINT S. idézi Dugonics Etelkájából a következőket: „oly kevélyen sétálgatnak föl és alá a sikátorban, valamint a Kunok komondora a Csorva homokon”.⁸ A *komondor* kun eredetű szava nyelvünknek (TESz.) s úgy tűnik, hogy a hagyományban évszázadokon át fennmaradt annak az emléke, hogy ez a kutyafajta a kunok ehe. Valószínűvé teszi a *komondornak* a kunokkal való kapcsolatát az is, hogy a Túrkeve mórcezi ásatások (XV—XVI. sz.) során olyan kutyakoponya került elő, amely a mai komondorra emlékeztet. A honfoglaló magyarok kutyája agárszerű volt.⁹

A problémák a kun etnikum kutatásának irányába tovább bővíthetők, ha figyelembe vesszük, hogy a *kunrepa* (Budapest vidéke) a *Cyclamen europaeum* neve (MTSz.), a *kunkapitány* az a koros ember, aki a lakodalomban a násznaggyal átellenben levő szögletben ül (Földes, Hajdúság, MTSz.), a *kunhátas* a csökönyös, makrancos ló s a *kunház* valamiféle kunyhó (CzF.). Mindezekhez hozzájárulnak még azok a kun eredetű szavaink (*árkány* ’hurkos pánnya’, *daku* ’ködmönféle felsőkabát’, *boza* ’erjesztett köles sör’, *barág* ’bozontos kutya’, *kamcsi* ’karikás ostor’, a *torgányó* és *karambél* növénynevek stb.), amelyekről MÁNDOKI I. nyújtott összefoglalást jórészt saját vizsgálatai nyomán.¹⁰

¹ GYÖRFFY István 1928. 25—26. — 1910. 139.

² GYÖRFFY István é. n. 188.

³ CZUCZOR Gergely és FOGARASI János 1862—1874. III. 1199.

⁴ Nyelvőr 1886. 187.

⁵ TÁLASI István 1936. 144. és 1935. 30., az utóbbi helyen *kuncsomó*.

⁶ NAGY CZIROK László 1959. 366.

⁷ JOKI, A. J. 1952. 332.

⁸ BÁLINT Sándor 1957 és 1972. 17, 25.

⁹ BÖKÖNYI Sándor 1974. 333.

¹⁰ MÁNDOKI István 1974 és 1971.

IRODALOM

- BÁLINT Sándor
1957 *Szegedi szótár*. Budapest.
1972 *Szegedi példabeszédek és jeles mondások*. Budapest.
- BÖKÖNYI Sándor
1974 *History of Domestic Mammals in Central and Eastern Europe*. Budapest.
- CZUCZOR Gergely és FOGARASI János
1862–1874 *A magyar nyelv szótára I–VI*. Pest.
- GYÖRFFY István
1910 *A nagykun tanya*. Néprajzi Értesítő XI. 129–148.
1928 *Takarás és nyomtatás az Alföldön*. Néprajzi Értesítő XX. 1–46.
é. n. *Gazdálkodás*. In: *A magyarság néprajza*. 2. kiad. II. 5–225.
- JOKI, A. J.
1952 *Die Lehnwörter des Sajansamojedischen*. Mémoires de la Société Finno-ougrienne 103. Helsinki.
- MÁNDOKI István
1971 *Néhány kun eredetű nagykunági tájszó*. Nyelvtudományi Közlemények LXXIII. 365–385.
1974 *A kun nyelv*. In: *Karcagi várostörténeti tanulmányok*, (Szerk. BELLON Tibor) Karcag. 35–44.
- NAGY CZIROK László
1959 *Pásztorélet a Kiskunságon*. Budapest.
- TÁLASI István
1935 *A járó- és vonójóság betanítása a Kiskunságban*. Néprajzi Értesítő XXVII. 29–35.
1936 *A Kiskunság népi állattartása*. Budapest.

Béla Gunda

A KNOT CALLED "CUMANIAN KNOT", HUNG. "KUNKÖTÉS"

(Abstract)

Especially to tie horses ropes are knotted in such a manner on the Great Hungarian Plain which is called: "Cumanian knot", "kunkötés". According to the Author it might be possible that this manner of knotting arose in connection with the Cumans, a nomadic group of people moving into Hungary in the 13th century. Similar cases when knots are called after various peoples are mentioned from Turks and from Samoyed groups who have become Turkish. The Author also mentions such Hungarian words which derive from the language of the Cumans or have reference to these people.

Kücsán József

A morzsológyalu

SEEMAYER Vilmos egy 1934-ben írt munkájában sajátos kukorica-morzsoló eszközt ismert Magyarzserdahely községből (Zala m.): „A 60-as években (1860-ról van szó. K. J.) használt szerszám volt a morzsológyalu (*ribeš*), amelyet a száraz kukorica tavaszi morzsolásához használtak. Ma már ritka helyen van egy-egy belőle. Formája az asztalosok simítógyalujára emlékeztet. Felső lapjában lapos vályú van, amely a kukoricacső irányítására szolgál. A gyalu a közepén át van törve, hogy a vas által lemorzsoló kukorica azon kieshessék.”¹

Mivel a leírás — bár lényegileg pontos — nem elég részletes, és képet sem közöl erről az aránylag ritka eszközzel a szerző, így annak rekonstrukciója szinte lehetetlen. Valószínűleg ez az oka annak is, hogy BALASSA Iván kukoricáról írott alapvető munkájában ezen eszközt említve kénytelen csupán a fentieket átvenni.² Mint utóbb kiderült, az eszköz előfordulását tekintve nem egyedi jelenség, hiszen a Zentai Múzeum is rendelkezik egy példánnyal,³ és jómagam a Fejér megyei Igar községben végzett terepmun-

¹ SEEMAYER Vilmos 1934. 34.

² BALASSA Iván 1960. 321.

³ GUNDA Béla szíves közlése.